

Др Марија Ђорић,*
Научни сарадник,
Институт за политичке студије у Београду

ОРИГИНАЛАН НАУЧНИ ЧЛАНАК

doi:10.5937/zrpfni1672201D

UDK: 329.055.1

Рад примљен: 17.02.2016.

Рад прихваћен: 24.04.2016.

ПРОБЛЕМ ДЕФИНИСАЊА САВРЕМЕНОГ ДЕСНИЧАРСКОГ ЕКСТРЕМИЗМА У ПОЛИТИЧКОЈ ТЕОРИЈИ**

Апстракт: У раду се истражују теоријске контроверзе у вези са дефиниционим одређењем десничарског екстремизма. Како је екстремизам варијабилан, аморфан и недовољно истражен феномен који је условљен временом, простором, политичким, те културним разликама, тако је у пољу политичких наука настала једна велика конфузија у дефинисању десничарског екстремизма. Проблем истраживања десничарског екстремизма се додатно усложњава јер постоји низ назива који се у савременој литератури користе као његови синоними попут десног радикализма, неонацизма, неофашизма, ултрарадикализма итд. Отежавајућа околност у теоријском одређењу екстремне деснице је и то што се у многим како административним, тако и академским дефиницијама, не прави јасна дистинкција између екстремизма и сродних феномена попут тероризма, радикализма и популизма. У циљу што валиднијег теоријског одређења десничарског екстремизма, ауторка је подробно анализирала све компоненте које граде овај феномен и испитала њихов каузалитет.

Кључне речи: екстремизам, десница, десничарски екстремизам, политичка теорија, дефиниција екстремизма, насиље.

* mara.djoric@yahoo.com

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта “Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција” (евиденциони број 179009), финансираног од стране Министарства просвете и науке Републике Србије.

1. Одређење екстремизма

Да би се ваљано истражиле све теоријске контроверзе у вези са одређењем савремене екстремне деснице, потребно је најпре појаснити феномен екстремизма. У етимолошком смислу, екстремизам потиче из латинског језика (lat. *extremus*) и означава крајност у одређеним ставовима, идејама, вредностима или делању. Латински израз *ad extrema* указује на нешто што иде до крајњих граница, баш као што и екстремитети – ноге и руке, представљају завршетке, односно крај човековог тела. Ван те “границе” нашег бића се налази сфера непознатог која прави демаркациону линију раздвајања – “Ми” и “Они”.

Код људског бића постоји свест о сопственом постојању, народу или етничкој групи којој припада, простору на коме егзистира, али и свест о простору на коме се налазе други. Лични као и колективни простор егзистенције је омеђен границама до којих се пружа. Ван тих стварних или метафоричких граница се често осећамо несигурно, јер не познајемо довољно нови простор и не знамо какве нас опасности у њему све чекају. Аристотел је у “Физици” писао о страху од празног простора (*horror vacui*), *сматрајући да свака празнина има потребу да буде испуњена* (Аристотел, 2006). *У психолошком контексту би horror vacui могао да се односи на страх од самоће и потребу за припадањем. Човек је предодређен као zoon politikon да припада одређеном колективитету, па зато Аристотел у “Политици” тврди да ван граница пописа живе само богови и звери.*

Екстремизам се у друштву може оквалификовати као “понашање које је на граници дозвољеног, са тенденцијом да се назначена граница пређе” (Ђорић, 2014: 21.) Границе се у савременим политичким системима могу перципирати првенствено у виду закона али и у виду обичаја и норми, чијим нарушавањем улазимо у сферу екстремизма која је дисхармонична и стога непожељна у модерним демократијама. Проблем са границама је у томе што су оне променљиве и што је тешко наћи заједнички консензус око њиховог постојања. Пре свега, границе су временски омеђене. Оно што је некада била нормалност у друштву са становишта савремене демократије може бити оквалификовано као екстремна појава. На пример, у средњем веку је инквизиција користила мучење као основну методу испитивања, док се у 21. веку то може сматрати употребом екстремних средстава и метода.

Границе су условљене простором и културом датог простора, па тако данас у неким исламским државама жене које су силоване издржавају затворску казну јер су имале сексуалне односе пре брака¹, а оне које су

1 Пример Авганистана.

прељубнице се каменују до смрти. За европско-хришћанску традицију овакав однос према женском полу се може сматрати нецивилизованим и екстремним. Није тешко закључити да оно што представља екстремизам за једну политичку културу, у другој се може сматрати нормалним, те је евидентно да је перципирање екстремизма условљено временом, простором и културолошким разликама.

У политичкој пракси се израз екстремизам злоупотребљава у великој мери, што још више отежава одређење овог феномена. Наиме, политичари често користе израз “екстремиста” како би дискредитовали политичке противнике. Док је у време Француске револуције аристократија називала екстремистима буржоазију, касније су исти назив представници радничке класе користили за грађанску класу. Проблем је у томе што се у политици екстремистима називају не само они који заиста користе насиље као *modus operandi*, већ и политички неистомишљеници који не припадају екстремној политичкој опцији.

Екстремизам се често поистовећује са сродним појавама, попут тероризма, и то је још један проблем у прецизном одређењу ове појаве. Однос екстремизма и тероризма је однос општег и посебног. Док је сваки тероризам у исто време и екстремизам, то не важи у обратном смислу речи, јер не мора сваки екстремизам водити нужно ка вишем степену политичког насиља, тј. тероризму.² И у погледу законског санкционисања, много је лакше инкриминисати тероризам у односу на екстремизам. У нашем Кривичном законнику постоји казна за дело тероризма, док се екстремизам и не спомиње, па самим тим и нема прописане казне за дело екстремизма. Додуше, постоје неки синоними у Законнику који би се могли сврстати под појам екстремизма (попут говора мржње, дискриминације и сл.), али код нас екстремизам још увек није инкриминисан под тим именом. Разлог зашто је то тако се може наћи управо у аморфности и варијабилности феномена екстремизма, која доводи до проблема његовог дефинисања, како у академској, тако и у административној сфери.

У науци постоје различити теоријски приступи у одређењу екстремизма. Имајући у виду да се екстремизам претежно базира на колективном идентитету, Симеуновић наводи како се “појединац утапа у свој изабрани колектив и служи му без обзира да ли је реч о нацији, верској групи или раси, па чак и фудбалској, или некој другој спортској навијачкој групацији” (Симеуновић, 2009:155), и додаје како се у основи сваког групног идентитета може пронаћи архаични, племенски идентитет који још увек није

² Дobar пример су расистички скинхедси који су типични представници екстремиста, али за које још увек не можемо рећи да су терористи.

цивилизацијски превазиђен. Симеуновићева дефиниција екстремизма гласи: „Екстремизам је комплексна друштвена појава заснована на пренаглашеним биолошким потребама самозаштите и ксенофобичној варијанти идентитетног механизма, које служе формирању и оправдању тешко дозвољивих ставова и агресивног понашања којима се, као непријатељска, угрожава нека расна, верска, етничка или друга група. Екстремизам одликују вигилантни формално-заштитни став према сопственој групи, који подразумева претерану ревност у изналажењу непријатеља и 'право' на нетрпељивост, мржњу и агресивност према правом или претпостављеном непријатељу, као и тенденција преузимања вођства у својој групи или скупини ради њеног мобилисања са намером систематског преласка граница друштвено дозвољеног понашања, а све у име очувања вредности, идентитета и перспективе своје групе“ (Симеуновић, 2009: 158). Из ове дефиниције јасно видимо да екстремизам углавном кореспондира са насиљем (а све у име “виших” циљева), што га чини непожељном и деструктивном појавом у друштву. Аморфне, комплексне и недовољно профилисане појаве попут екстремизма се могу објаснити само уз помоћ опширних дефиниција, као што је то случај са дефиницијом Драгана Симеуновића која садржи све потребне елементе да би се сматрала акуратном и научно валидном.

Екстремизму су својствени и међугрупни односи које је објаснио Шериф Музафер (Sherif Muzafer), успоставивши теорију реалистичних међугрупних конфликта. По овој теорији постоји непосредна веза између екстремизма и борбе за економске ресурсе. Недостатак ове теорије је што не може да објасни настанак спонтаног такмичења између група уколико не постоји сукоб интереса.

Теорија социјалног идентитета има супротно виђење екстремизма јер сматра да се овај феномен јавља када постоји пренаглашен вигилантизам код појединаца који штите колективни, тј. групни идентитет. Према овој теорији појединац се одлучује за екстремистички приступ у ситуацији када процени да је угрожен аксиолошки систем групе којој припада, те врло често користи насиље у одбрани колективног (и уједно индивидуалног) идентитета.³

Приликом покушаја да научно одредимо феномен екстремизма примећујемо његову комплексност, недореченост и варијабилност, што отежава научно објективно истраживање. У том погледу је и веома захтевно елаборирати појам десничарског екстремизма (који се може оквалификовати као

3 Видети више о томе у: Tajfel, Henri, *Social identity and intergroup relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

врста идеолошки фундираног екстремизма), који често претендује да под “маском демократије” прикрије своју спремност на употребу насиља.

2. Проблеми приликом изучавања десничарског екстремизма

Десничарски екстремизам или екстремна десница има низ синонима у савременој политичкој теорији: неонацизам, неофашизам, десни популизам, десни радикализам, утра-радикализам, ултра-десница итд. Многи од њих су невалидни, попут десног радикализма, јер се радикализам и екстремизам не могу у потпуности изједначити, што су врло експлицитно у својим истраживањима нагласили Уве Бакес (*Uwe Backes*) и Ерхард Јесе (*Erhard Jesse*).⁴

Савремена екстремна десница представља конгломерат различитих, често противуречних идеологија, чиме се отежава њено дефинисање. Док са једне стране екстремна десница у модерном друштву прихвата неке од традиционалних вредности нацизма и фашизма, са друге стране се залаже за квазидемократију, правдајући своје виолентне акције “одбраном демократије” и “угрожених група”. Конфузију у профилисању екстремне деснице још више усложњава њено прихватање неких типично левичарских идеја, попут социјалне правде, револуције и сл.

У енглеском језику се за десничарски екстремизам користи сложеница *Right-wing extremism* (ређе *far right*), док се у немачкој литератури среће назив *Rechtsextremismus*. Примећује се да се у оба језика десница доводи у везу са правом, чиме се не само на етимолошки начин, већ и симболички, објашњава спремност десничара да уобличи поредак гвозденом дисциплином, поштујући државни ауторитет и правни поредак, који је углавном тоталитаристичког типа. У нашем језику је израз “десница рука” одраз поузданости и сигурности, док се чак и у хришћанству десна страна сматра узвишенијом у односу на леву, јер се десно од Бога налази Исус, док је лева страна резервисана за Нечастивог (Бидерман, 2004:67).

Екстремна десница је своју кулминацију доживела у време Другог светског рата захваљујући нацизму и фашизму. Међутим, много раније пре Другог светског рата, екстремна десница је добила своје бестијално обличје захваљујући Кју клукс клану у САД, када су у име хришћанске религије

4 Видети више о томе у следећим радовима: Backes, Uwe, *Politische Extreme: eine Wort- und Begriffsgeschichte von der Antike bis in die Gegenwart*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2006. Backes Uwe, Jesse Eckhard, *Gefährdungen der Freiheit: extremistische Ideologien im Vergleich*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2006.

(протестантизма), белци на америчком Југу спроводили стравичне злочине над Афроамериканцима.

Расадници екстремно деничарске идеологије су расне теорије које су на ирационалан начин указивале на наводну супериорност једних раса или нација у односу на друге, чиме се оправдавала дискриминација и употреба политичког насиља.⁵ Неретко су се вулгаризовале одређене теорије које нису ни на који начин подржавале расизам, дискриминацију и “доминацију” појединих раса. Добар пример ове злоупотребе је Дарвинова теорија борбе за опстанак која је до те мере била симплификована од стране нациста да су њоме оправдавали убијање “нижих” раса, како би аријевска раса доминирала. Без обзира што Дарвинова „борба за опстанак” имплицира и појаву агресије између истих, па и различитих врста до уништења, треба нагласити да је ова парадигма употребљена у једном ширем контексту, указујући на међузависност живих бића, која укључује не само пуку егзистенцију јединке, већ и способност продужетка врсте: „С правом се може рећи да се два припадника породице паса у времену оскудице боре међу собом за храну и одржање живота. Али се може рећи и да се нека биљка на граници пустиње бори против суше за опстанак” (Дарвин, 2009: 83).

Завршетком Другог светског рата екстремној десници је задат одлучујући ударац, али само привремено, јер екстремизам десничарске идеолошке провенијенције показује способност регенерације. Навикао да буја у периодима великих историјских и друштвенополитичких криза, десничарски екстремизам се веома успешно ревитализовао 90-их година 20. века завршетком Хладног рата и стварањем партијског плурализма у земљама Источног блока. Тада ће се на политичкој сцени јавити многобројни варијетети деснице, међу којима ће се наћи места и за десничарске екстремисте. Осим тога, глобализација је у новије доба са својим идејама денационализације и десуверенизације само подстакла вигилантистички настројене екстремне десничаре који су спремни да бране по сваку цену нацију, државу и групу којој припадају.

3. Дефинисање екстремне деснице

Хетерогеност екстремне деснице је у великој мери отежавала њено теоријско изучавање, што се види на примеру дефиниција. Пре свега, многи теоретичари одређујући десничарски екстремизам користе веома кратке

5 Нпр. теорије Гобиноа, Чемберлена и сл. Видети више о томе у: De Gobineau, Arthur, *The inequality of human races*, Fertig, New York, 1999; Chamberlain, Houston Stewart, *Foundations of the nineteenth century. Vol. 1*, Elibron Classics, cop. [S.l.], 2005;

дефиниције, што не кореспондира са овако сложеним феноменом, и не приказује га на научно валидан начин. Осим тога, треба водити рачуна да се друштвенополитички феномени морају посматрати у времену и простору појављивања, па се тако екстремна десница из Другог светског рата не може упоредити са екстремном десницом у периоду глобализације. Следећи проблем је поистовећивање екстремне деснице са сродним појавама попут радикализма, тероризма, популизма и сл., чиме се само замагљује истина.

Многи теоретичари одређују екстремну десницу искључиво у компарацији са екстремном левицом. Тед Гар (*Ted Gurr*) чак користи исти назив за екстремне левичаре и десничаре, називајући их "дисидентским екстремистима" (Purpura, 2006: 18). Ленски (Gerhard E. Lenski) је пак дошао до закључка како су људи на вишем степену образовања склонији левичарском екстремизму, док они мање образованији, нагињу екстремизму деснице, што не можемо сматрати исправном тврдњом (Lenski, 1954: 405–413).

Гус Мартин (Thomas Augustine "Gus" Martin) наводи како је Француска револуција предиспонирала настанак екстремне деснице која је представљала „реакцију против доминантних система вредности и која се поставља супериорно у односу на постојеће друштво са нагласком своје изузетности“ (Purpura, 2006: 18). Француска револуција је колевка левике и деснице јер се тада први пут свет политике поделио на овај бинарни идеолошки систем, па се самим тим и може сматрати колевком њихових екстремних форми.

По Хартману десни екстремизам је „уопштен назив за оне снаге које су противници друштвеног прогреса“ (Mudde, 2000:10), док његово мишљење дели и Волтер Лакер (*Walter Laqueur*), који је тврдио да је левица прогресивнија у односу на десницу (Laqueur, 2002: 58). Сматрамо да су оваква закључивања неоснована и једнострана, из простог разлога што није свака левичарска варијанта нужно прогресивна, као што није ни свака десница искључиво регресивна. Добар пример за то је левичарска терористичка група Бадер-Мајнхоф (Baader-Meinhof), која је 70-их година 20. века била одговорна за велики број терористичких напада, чиме је уназадила у сваком смислу речи немачко друштво. Са друге стране, снаге неоконзервативизма су 80-их година донеле велики просперитет Великој Британији.

Вилхелм Хајтмајер (Wilhelm Heitmeyer) издваја две групе дефиниција које се баве одређењем екстремне деснице. Првој групи припадају тзв. политичко-институционалне дефиниције које у насиљу екстремних

десничара виде рушење постојећих инситуција (државе, парламента и сл.). Другу групу дефиниција чине тзв. друштвене дефиниције, које основу десничарског екстремизма виде у тоталитаризму, национализму и расизму (Heitmeyer, Hagan, 2003: 400). Највећи проблем са десничарски финансираним екстремизмом по Хајтмајеру је то што је погубан по либерално друштво и што девастира демократију. Видећи у екстремној десници преобладајуће групно понашање, Хајтмајер је издвојио седам таквих облика екстремне деснице, који користе насиље:

1. Омладинци у ганговима
2. Насиље супкултуре (нпр. скинхедс групе)
3. Партије (циљ им је улазак у парламент и освајање власти)
4. Религијске групе (у питању је религијски мотивисан екстремизам који се базира на насиљу и који инсистира на дискриминацији „неверника“)
5. Кју клукс клан (као једна од најстаријих и највиолентнијих екстремистичких група)
6. Десничарски терористи (имају често тесну везу са државним органима власти)
7. Екстремно десничарски сукоби великих сразмера (јављају се услед великих друштвених криза).

Многи истраживачи су покушали да квантитативно одреде елементе дефиниције екстремне деснице, те тако Кас Мјуд (Cas Mudde) закључује да постоји 58 различитих идеолошких елемената у оквиру 26 дефиниција десничарског екстремизма (Klandermans, Mayer, 2005: 4). Већ из ове информације видимо колико је феномен екстремне деснице разуђеног и хетерогеног карактера. Кас Мјуд у свом опсежном пројекту наводи како екстремна десница добија на замаху после Другог светског рата комбинујући антикомунизам, хришћански фундаментализам, национализам и ксенофобију (Mudde, 2000:13). На примеру Кас Мјуд видимо да је незахвално примењивати позитивистички приступ у друштвеним наукама, јер се код одређених појава, какав је и екстремизам, не може све квантификовати као у природним наукама.

Јирген Фалтер (Jürgen Falter) и Зигфрид Шуман (Siegfried Schumann) су применили еклектички приступ у стварању дефиниције екстремне деснице, те су спојили 10 идеолошких одредница: „хиперационализам, етноцентризам, антикомунизам, антипарламентаризам, антиплурализам, милитаризам, закон и ред, потреба за јаким политичким лидером, анти-американизам и културни песимизам“ (Klandermans, Mayer, 2005: 4).

Објаснићемо сваки од наведених елемената како бисмо разумели суштину десничарског екстремизма.

Уколико кренемо од анализе хипернационализма видећемо да се феномен национализма различито перципирао у различитим временима. У 19. веку је национализам био основа уједињења Немачке и Италије, да би рецимо, у доба грађанског рата на простору СФРЈ 90-их година 20. века добио потпуно другачије, тј. негативно обележје. Хипернационализам је појава која указује на пренаглашену димензију националних осећања, која недвосмислено воде у екстремизам. Готово по правилу, хипернационализам се данас јавља у оним земљама које су више деценија биле затворене унутар комунистичких идеолошких система у којима је стваран привид “братства и јединства”.

Заједно са хипернационализмом често иде и етноцентризам који указује на превелику окренутост нације себи, што може водити у колективни нарцизам. Имајући у виду да “нови светски поредак” инсистира на денационализацији, десуверенизацији и универзализацији, екстремни десничари се још више окрећу групи којој припадају из страха да не изгубе свој етнички идентитет, што указује на њихову вигилантистичку димензију.

Иако је распадом Источног блока дошло и до краха комунистичке идеологије, екстремни десничари и даље виде у комунистима једну од највећих идеолошких опасности. Са светском економском кризом која је покренула лавину незадовољних и обесправљених радника, долази до јачања левичарских идеја које су антипод екстремно десничарском систему вредности. Суштински спор је у крупном капиталу који је одувек био моторно гориво екстремне деснице, док је пак од стране левичарских кругова био сматран средством експлоататора.

Антипарламентаризам је следећи конститутивни елемент десничарског екстремизма. Како је насиље основни метод деловања екстремне деснице, сасвим је логично да ће екстремни десничари бити против парламентарних средстава борбе који су *differentia specifica* демократских политичких система. Заједно са антипарламентаризмом иде антиплурализам као карактеристика тоталитарних система који су плодно тле за клијање екстремне деснице.

Да би показала своју снагу и моћ, екстремна десница нагиње милитаризму који је свој “крешендо” доживео током Другог светског рата у виду нацизма и фашизма. И данас се код екстремних десничара осећа “жал” за овим прошлим временима у којима је постојао један вођа, једна партија и једна идеологија за коју се жртвовало све. У циљу промовисања политичке моћи,

екстремни десничари организују многобројне парамилитарне кампове у којима обучавају будуће генерације екстремних десничара, спроводећи над њима различите методе индоктринације.

Један тоталитарни систем коме нагињу екстремни десничари не може да функционише без ауторитарног вође, који по правилу има изражајну харизму. Изучавајући харизму, Вебер јој је приписивао “божанска својства”, док Симеуновић сматра да масу привлаче харизматични лидери јер се идентификују са њим и на тај начин се приближавају нечем “узвишеном, натприродном, па чак и самом Богу” (Симеуновић, 2009: 149). Насупрот тоталитарним системима, демократска друштва имају отклоне према “јаким вођама”, јер превелика количина власти у једним рукама врло лако води њеном кварењу.⁶

Фалтер и Шуман су навели и антиамериканизам као суштинско својство екстремне деснице, са чиме се не можемо у потпуности сложити. Наиме, антиамериканизам је присутан код антиглобалиста, као и код оних екстремиста који делују ван територије САД, али америчка екстремна десница на пример, нема ову компоненту – напротив, она здушно подржава “американизацију света” и фаворизује патриотизам. Због свега тога Кети Маркс (Kathy Marks) одређује десничарски екстремизам посматрано из угла америчке перспективе: „Десничарски екстремисти су индивидуе или групе који прете да ће извршити или извршавају криминалне акте, узнемиравају или застрашују друге индивидуе, групе или припаднике државне управе због њиховог расно-етничког порекла или позиције у владиним структурама САД“ (Marks, 1996: 16).

На крају еkleктичке дефиниције Фалтера и Шумана проналазимо културни песимизам као значајни сегмент екстремне деснице. Културни песимизам укључује негативан однос према другим тзв. “нижим” културама, а глорификацију сопствене, која је по правилу “супериорна”. Овакав дискриминаторски став који води у општу сегрегацију се посебно може приметити код организације “Крв и част” (*Blood and Honour*), која делује широм света захваљујући интернет мрежи. Добар пример су и белци који живе у Јужноафричкој Републици који су још 1918. године основали расистичко удружење *Братство* (Broederbond). Ово удружење је имало за циљ спровођење супремације беле расе и “заштиту” белачке културе, а колико је било важно видимо по томе што је сваки министар белац морао да прође кроз његово чланство.

Десни екстремизам показује своју аморфност не само када су у питању елементи који граде његову идеолошку основу, већ и када је реч о његовом

6 Симеуновић, 2002: 167.

називу. Често се (неправилно) као синоним за десни екстремизам узима израз *десни радикализам*. То је посебно видљиво у истраживањима која су радили Ото и Мертен (Hans-Uwe Otto и Roland Merten). Они сматрају да се “десно радикалним могу назвати само ставови и радње којима се прихвата насиље као начелно легитимно средство за постизање десно екстремистичких циљева” (Otto, Merten, 1993: 19). Прва грешка ових теоретичара је то што посетовећују израз радикално и екстремно. Док је радикално нешто што указује на корените промене (lat. radix – корен), екстремно подразумева одређене крајности непопустљивости или преглашености у одређеном ставу или деловању, о чему говори и етимологија самих речи. Друга грешка ових истраживача је у томе што насиље не мора увек и нужно представљати метод деловања екстремиста, као и то да циљеви не морају увек бити екстремистички (Ђорић, 2014: 38). То добро објашњава Симеуновић наводећи да постоје три врсте екстремизама (Симеуновић, 2009: 156):

1. Када се користе екстремне методе и средства за спровођење неекстремних циљева.
2. Када се користе неекстремне методе и средства за спровођење екстремних циљева.
3. Када се користе екстремне методе и средства за спровођење екстремних циљева.

Ова трећа врста екстремизма је најопаснија јер поседује доминантан виолентни капацитет који се манифестује у екстремним методима и средствима.

Додатни проблем у одређењу екстремне деснице представља и простор њеног деловања. У америчкој литератури се, на пример, прави значајна разлика између екстремиста и умерених конзервативаца на основу капацитета насиља, што није уобичајено у европској литератури.⁷ Овакву тезу заступа Мартин Дарам (Martin Durham) који сматра да су екстремисти посебно опасни јер су против неолиберализма и слободне економије (Durham, 2000: 34).

У конгломерату најразноврснијих дефиниција о екстремној десници треба разликовати *административне* и *академске* дефиниције. Док је прва врста дефиниција настала као резултат деловања међународних организација и државних институција, академске дефиниције су производ

⁷ Према овом схватању конзервативци иако припадају десничарској идеологији не користе насиље као основни метод деловања, што је рецимо случај са екстремним десничарима.

научноистраживачког рада. Оне се разликују не само по форми, већ и по консенквенцама које производе у друштву (Симеуновић, 2009: 33–45).

Десничарски екстремизам је био предмет изучавања Липсета, Адорна (Theodor W. Adorno), Хане Арент, Карла Ловенштајна (Karl Loewenstein) и др. Од савремених теоретичара њиме се баве Кас Мјуд, Џонатан Вајт (Jonathan White), Волтер Лакер, док су посебно значајна истраживања која спроводе Уве Бакес и Екхард Јесе. Екстремна десница је постала значајна тема у Србији, поготово након распада СФРЈ, што се експлицитно види у радовима Драгана Симеуновића, Жарка Требјешанина, Тодора Куљића и др.

Може се закључити да су у истраживању екстремне деснице плодотворније резултате дали научници, за разлику од институција и међународних организација, те су за сада и академске дефиниције поузданије и валидније. У административној сфери се први пут појам десничарског екстремизма етаблирао 1972. године када су шефови влада немачких покрајина донели уредбу о *Чланству чиновника у екстремним организацијама* (Велички, 2010: 72). Од великог значаја је што се од тог момента појам радикализма више не употребљава као синоним екстремизма, јер се сматра да је реч о два различитим појавама.

Имајући у виду све потешкоће у научном профилисању екстремизма, његову сложеност и варијабилност у зависности од времена, простора појављивања и констелације друштвенополитичких елемената, дошли смо до следеће академске дефиниције десничарски фундираног екстремизма која одговара савременом друштву:

“Десничарски екстремизам је понашање и мишљење на граници дозвољеног са тенденцијом да се та граница пређе, својствено покретима, групама и организацијама (ређе појединцима) које се служе наци-фашистичким средствима и методима у остваривању ‘великих’ циљева. У зависности од врсте колективитета којем припадају, десничари се боре за супремацију неке групе, нације, расе или религије, ниподаштавајући све оно што се разликује од њиховог система вредности” (Ђорић, 2014: 134–135).

Чињеница је да ће се и ова дефиниција мењати оним темпом којим се буде трансформисао десничарски екстремизам. Проблем код друштвених феномена какав је десничарски екстремизам је то што су они динамичког карактера и што се морају посматрати у временском, друштвенополитичком и просторном контексту, како би се могли анализирати на научно објективан начин. Сматрамо да ће миграције са простора блискоисточних ратишта на европски континент у великој мери погодовати развоју екстремне деснице, јер ће побудити њен вигилантистички потенцијал,

тако да ће у будућности од великог значаја бити испитивање каузалитета између миграција и екстремне деснице.

Оно што је евидентно јесте да екстремизам сваке врсте, укључујући и екстремну десницу, руинира демократски политички поредак јер води нестабилности и аномији. Због свега тога треба усвојити јединствену дефиницију екстремне деснице, како би се она на време могла препознати и ставити под контролу надлежних државних органа. Нажалост, процес усвајања општеприхваћене дефиниције у науци тече споро, пре свега због двоструких међународних стандарда који су својствени политици као пракси.

Литература

Аристотел, (2006). *Физика*. Београд: Paideia

Backes, U. Jesse, E. (2006). *Gefährdungen der Freiheit : extremistische Ideologien im Vergleich*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht

Backes, U. (2006). *Politische Extreme: eine Wort- und Begriffsgeschichte von der Antike bis in die Gegenwart*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht

Бидерман, Х. (2004). *Речник симбола*. Београд: Плато

Велички, Д. (2010). Десни екстремизам, радикализам и европска Нова десница. *Политичка мисао*. 2. 72.

Дарвин, Ч. (2009). *Постанак врста путем природног одабирања или очување повлашћених раса у борби за живот*. Нови Сад: Академска књига

De Gobineau, A. (1999). *The inequality of human races*. New York: Fertig

Durham, M. (2000). *The Christian right, the far right and the boundaries of American conservatism*. Manchester: Manchester Univ. Pres

Ђорић, М. (2014). *Екстремна десница: међународни аспекти десничарског екстремизма*. Београд: Наука и друштво Србије

Klandermans, B. Mayer, N. (2005). *Extreme Right Activists in Europe*. London and New York: Routledge

Laqueur, W. (2002). *A history of terrorism*, New Brunswick: Transaction Publishers

Lenski, G. (1954). Status Crystallization: A Non-Vertical Dimension of Social Status. *American Sociological Review*, 19. 405–413.

Marks, K. (1996). *Faces of right wing extremism*. Boston: Branden

Mudde, C. (2000). *The Ideology of Extreme Right*. Manchester: Manchester University Press

Purpura, P. (2006). *Terrorism and Homeland Security: An Introduction with Applications*. Boston: Butterworth-Heinemann

Симеуновић, Д. (2009). *Тероризам* (друго издање). Београд: Правни факултет

Симеуновић, Д. (2009). *Увод у политичку теорију*. Београд: Институт за политичке студије

Симеуновић, Д. (2002). *Теорија политике*. Београд: Удружење Наука и друштво Србије

Tajfel, H. (2010). *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press

Chamberlain Houston, S. (2005). *Foundations of the nineteenth century. Vol. 1*, [S.l.]: Elibron Classics

Wilhelm Hagan, J. (2003). *International handbook of violence research*, Dordrecht, Boston: Kluwer Academic Publishers

Marija Đorić, PhD

Research Associate,

Institute for Political Studies, Belgrade

THE PROBLEM OF DEFINING CONTEMPORARY RIGHT-WING EXTREMISM IN POLITICAL THEORY

Summary

The subject matter of research in this paper is theoretical controversy related to the definition of right-wing extremism. Given the fact that extremism is a variable, amorphous and insufficiently researched phenomenon, largely conditioned by time, space, political and cultural differences, there is a great confusion in the field of political science when defining right-wing extremism. The problem of researching right-wing extremism is additionally complicated by various terms that are being used in the contemporary literature as its synonyms, such as right-wing radicalism, neo-Fascism, ultra-radicalism, etc. In order to provide the most valid theoretical determination of right-wing extremism, the author provides a detailed analysis of all the components constituting this phenomenon and examines their causality.

In the political praxis, the term extremism is extensively abused, which additionally complicates its determination. Videlicet, politicians often use term "extremist" in order to discredit their political opponents. While during the French revolution aristocracy saw the bourgeoisie as extremists, the members of the working class later stated that the bourgeoisie were extremists. The problem lies in the fact that, in politics, extremists are not only the ones who use violence as modus operandi; indeed, it is also used by political opponents who do not belong to the extreme political option.

Another aggravating factor in defining right-wing extremism is that many administrative and academic definitions do not make a clear distinction between extremism and related phenomena, such as terrorism, radicalism and populism. Extremism is most often equaled with terrorism, which gives rise to another problem in defining this phenomenon. The relation between extremism and terrorism is the relation of general and specific. Namely, every act of terrorism is concurrently considered to be an act of extremism, but not vice versa, given the fact that every act of extremism does not lead towards a higher level of political violence (i.e. towards terrorism). Even in the terms of legal sanctioning, it is much easier to incriminate terrorism in comparison to extremism. The Serbian criminal legislation envisages relevant punishment for committing an act of terrorism, without even mentioning extremism, which implies that there is no penalty prescribed for committing an act of extremism. Despite numerous academic and administrative definitions on the concept of extremism, there is still a lack of a balanced approach to defining right-wing extremism, which is also largely conditioned by political definitions. The most prominent problem in addressing the social phenomena such as right-wing extremism lies in the fact that these social phenomena are dynamic and, in order to be analysed in a scientifically objective manner, they must be examined in the specific temporal, spatial and socio-political context.

Key words: *extremism, right-wing extremism, political theory, definition of extremism, violence.*

